

ترجمہ

المہید

فی علوم القرآن

تفسیر و مفسران

محمد ہادی معرفت

سرشناسه: معرفت، محمد هادی، ۱۳۰۹ - ۱۳۸۵.
 عنوان قراردادی: التمهید فی علوم القرآن / فارسی
 عنوان و نام پدیدآورنده: ترجمه التمهید فی علوم القرآن / محمد هادی معرفت
 مشخصات نشر: قم: تمهید، ۱۳۹۲.
 شابک: دوره: ۷-۴۸-۵۰۷۹-۶۰۰-۹۷۸ ج ۹: ۳-۴۶-۵۰۷۹-۶۰۰-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد دوم، ۱۳۹۰
 یادداشت: مترجم جلد سوم حسن خرقانی است.
 یادداشت: مترجم جلد چهارم میرزا علیزاده و مجتبی خطاط است.
 یادداشت: مترجم جلد ششم مجتبی خطاط و حامد معرفت است.
 یادداشت: ج ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیبا)
 یادداشت: ج ۴ و ۶ (چاپ اول: ۱۳۹۳) (فیبا)
 موضوع: قرآن -- علوم قرآنی
 رده بندی کنگره: ۱۳۸۸ ۸۰۴۱ ت ۶۷ م / ۵ / ۶۹ BP
 رده بندی یو: ۲۹۷ / ۱۸
 شماره کتابخانه ملی: ۱۸۴۸۸۰۹

مؤسسه فرهنگی «تمهید»
 قم - همراه ۰۹۱۲۱۵۳۱۹۵۵

ترجمه التمهید فی علوم القرآن (ج ۹)

علامه آیت الله محمد هادی معرفت رحمته الله

چاپ اول (دوره ده جلدی): ۱۰۰۰ نسخه / آذر ۱۳۹۶

چاپ: گل وردی - قم

قیمت (دوره ده جلدی): ۱۹۵۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

مرکز پخش: قم، پاساژ قدس، انتشارات ذوی القربی، تلفن: ۳۷۷۴۴۶۶۳ (۰۲۵)، همراه: ۰۹۱۲۱۵۱۷۷۴۸

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۷۹-۴۶-۳ (Vol.۹)

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۷۹-۴۸-۷ (Vol.SET)

مقدمه ناشر

قرآن کریم به عنوان مجزه جاوید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و قانون اساسی اسلام، به دلایلی که شرح آن در این کتاب آمده، نیازمند تفسیر و تبیین است؛ از این رو نخست پیامبر خود عهده‌دار تفسیر آن شد. آن حضرت با تشکیل حلقه‌های درس به تربیت شاگردانی شایسته پرداختند. در میان انبوه صحابه، آنکه از همه بیشتر درخشید، امیر مؤمنان علی رضی الله عنه بود. پس از ایشان به ترتیب: عبدالله بن مسعود، ابی بن کعب و عبدالله بن عباس از دانش قابل توجهی در تفسیر قرآن برخوردار شدند.

پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله به سبب فاصله گرفتن از زمان نزول قرآن، گسترش دامنه فتوحات مسلمانان و ظهور مسائل علمی نوپیدا، نیاز به قرآن و تفسیر قرآن بیش از پیش احساس شد. بدین سبب، ابن عباس در مکه، عبدالله بن مسعود در کوفه، ابی بن کعب در مدینه، ابوموسی اشعری در بصره و ابوالدرداء غفاری در شام، پراکنده شدند و هریک با تشکیل نشست‌های تفسیری، به تفسیر و تبیین قرآن پرداختند. دستاورد تلاش ایشان تربیت شاگردانی از تابعان و ظهور مکاتب تفسیری مختلف بوده است. میراث گران سنگ تفسیر قرآن بدین ترتیب از تابعان به اتباع تابعان و... سینه به سینه گشت تا آن که دوره تدوین نخستین تفاسیر قرآن فرارسید و فصل نوینی در عرضه معارف بلند قرآن برای نسل‌های بعد در صفحه تاریخ گشوده شد و سبک‌ها و صبغه‌های گوناگون در تفسیر پدیدار گشت.

با گذر ایام و بروز مکتب‌های فکری اعم از فلسفه، کلام، عرفان، تصوف و ظهور معتزله و اشاعره و... از دوره تدوین تا کنون، صدها تفسیر به طور کامل یا ناقص،

توسط دل‌باختگان به قرآن با تحمل مشقات فراوان و به خاطر خدمت به قرآن نگاشته شده است.

همزمان با آشنا شدن ملل دنیا با فرهنگ اسلام و علاقه جهانیان به پیام این دین، ضرورت معرفی قرآن به ایشان خودنمایی کرد. این امر به ظهور پدیده‌ای به نام «ترجمه» انجامید.

وجود تاریخی به فراخنای چهارده قرن برای تفسیر قرآن، و نیز ظهور مکاتب تفسیری مختلف، و اهمیت بازیافت تلاش فرق اسلامی و دانشوران مسلمان برای دریافت معارف قرآن و توجه به بایستنی‌های تفسیر قرآن و ده‌ها موضوع دیگر در همین رابطه، همگان را به توجهی جدی به فصلی مهم در علوم قرآنی تحت عنوان «شناخت تفسیر و مفسران» وادار کرد.

نخستین کتاب مستقل که در این زمینه نوشته شد، کتاب «مذاهب التفسیر الاسلامی» بود که توسط «الریه» به رشته تحریر درآمد. این مستشرق چه در این کتاب و چه در دیگر کتب خود، چهار یا بهتر بگوییم غرض ورزی خود را در معرفی اسلام نشان داده است. پس از آن دکتر محمد حسین ذهبی با الهام از کتاب پیشین، کتاب «التفسیر والمفسرون» را در دو جلد نگاشت.

این کتاب از روز انتشار تا کنون مورد استقبال و توجه محافل علمی و دانشگاهی قرار داشته است و تنها کتابی بوده که مباحثی مبسوط درباره تفسیر و مفسران را یادآور شده است. با این حال، این کتاب دچار کاستی‌های فاحش است. علاوه بر غفلت از کتب تفسیری بسیاری که پیش از او نگاشته شده بود و همچنین اشتباه در معرفی مفسران و کتب ایشان به سبب تکیه بر منابع نه چندان قوی، آنکه از همه بیشتر به اعتبار این کتاب خدشه وارد می‌سازد، غرض ورزی و بی‌انصافی نویسنده آن در معرفی پاره‌ای از مذاهب اسلامی و کتب تفسیری آنان است.

در بین مذاهبی که وی را ناخشنود کرده، آنکه بیش از همه مورد بی‌مهری قرار گرفته مذهب تشیع است. ذهبی به عقاید شیعه تاخته و کتب تفسیری ایشان را در ردیف تفاسیری آمیخته با بدعت یاد کرده است. انتخاب متن این کتاب در دانشگاه‌های کشورمان به سبب نبودن کتاب جامع جایگزین، خاطر‌ها را آزار می‌داد،

تا آنکه دانشمند فرزانه، استاد آیت الله معرفت با عزمی استوار و کوششی مضاعف و تحقیقی فراگیر به نگارش «التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب» همت نهاد و خلأ را پر کرد.

استاد چنان که خود آورده اند، به منظور دفاع از حریم تشیع و اثبات نقش آفرینی بزرگان این مذهب در نشر علوم و معارف قرآنی، بیش از سی سال به تحقیق و تبیی همه جانبه پرداخته و رنج های طاقت فرسایی بر خود هموار کرده اند. حاصل چنین تلاشی، تدوین یک دوره کامل مباحث علوم قرآنی به شکلی گسترده و جامع بوده که در قالب هفت جلد کتاب، تحت عنوان «التمهید فی علوم القرآن» گردآمده که تا کنون شش جلد از چهارم منتشر شده است. کتاب «التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب» در دو جلد و در همین راستا تألیف شده است که جلد ۹ و ۱۰ این موسوعه، ترجمه این کتاب می باشد.

از ویژگی های برجسته این کتاب، که کمتر در دیگر نوشته ها به چشم می خورد - این است که استاد بارها آن را قبل از انتشار در حوزه علمیه قم و مشهد تدریس کرده و در طی تدریس با افزودن فصل هایی تازه در کمال آن کوشیده است.

در اینجا مناسب است به برخی از ویژگی های این کتاب اشاره کنیم:

۱. هرکس با کمترین مراجعه به این کتاب درسی باید که مؤلف به هر منبعی که می توانسته در غنی ساختن مبحث مفید باشد، توجه داشته است.
۲. برخلاف برخی تألیفات که به نقل آراء و اقوال بسنده می کنند، فصول این کتاب پس از نقل آراء، به نقد و بررسی محققانه آنها آراسته شده است.
۳. نوآوری و ابتکار از شاخصه های این کتاب است؛ مباحثی همچون: ضوابط تأویل، شیوه بیان قرآنی، نقش اهل بیت در تفسیر قرآن و... از جمله مباحثی است که به جرأت می توان ادعا کرد برای اولین بار در یک کتاب علمی به شکلی مستدل مطرح می شود.

۴. ایشان با یادکرد فصولی ویژه در کتاب از جمله نقش اهل بیت (علیهم السلام) در تفسیر قرآن و تحقیق جامع درباره موالیان اهل بیت؛ از صحابه و تابعان و نیز یادکرد کتب تفسیری شیعه و... برای دستیابی به هدف خود از تألیف کتاب که همان دفاع از

حزیم این مکتب بوده، تلاش شایان توجهی انجام داده است.
۵. با امعان نظر به دامنه ایحات تاریخ تفسیر، یک دوره کامل این دانش، از بررسی اصطلاحات گرفته تا ادوار شکل گیری تفسیر و مکاتب تفسیری با یادکرد یک یک کتب تفسیری فریقین در این کتاب مطرح شده، به گونه ای که از جامعیت قابل قبولی برخوردار بوده و برای هر مراجعه کننده به مسائل این علم، بی نیاز کننده است.

اینک که متن عربی این کتاب مورد استقبال محافل علمی حوزوی و دانشگاهی قرار گرفته و از طرفی امروزه انتشار کتب علمی به زبان فارسی یک ضرورت و رسالت است، موسسه فرهنگی تمهید انتشار متن فارسی کتاب حاضر را در دستور کار خود قرار داد. ابتدا متن عربی توسط مترجمان فاضل به فارسی برگردانده شد، سپس متن ترجمه توسط مؤلف محترم مورد بازبینی و اصلاح - و در برخی موارد دوباره نویسی - قرار گرفت که در موارد لزوم بر مباحث آن افزوده شده است.
در اینجا لازم است از زحمات خالصانه مترجم محترم حجة الاسلام جناب آقای دکتر علی خیاط که بیشتر جلد اول را ترجمه نموده اند؛ ویراستار فاضل جناب آقای علی نوری خاتونبانی و همچنین حجة الاسلام آقای محمد خطاط که بازبینی و هماهنگ سازی ارجاعات کتاب را انجام دادند، و کلیه کسانی که به نحوی در انتشار این اثر همکاری داشتند، صمیمانه تشکر و قدردانی شود.
در پایان چند نکته یادآوری می شود:

- کلیه تاریخ های متن به هجری قمری است، مگر مواردی که ذکر شده است.
- در ترجمه آیات بیشتر از ترجمه استاد فولادوند استفاده شده و مابقی ترجمه ها از مؤلف است.

- فهرست منابع و دیگر فهرست ها در پایان جلد دهم آمده است.
از عالمان و دانش پژوهان و همه خوانندگان با فضیلت تقاضا می شود نقطه نظرات همیشه ارزشمند خود را به نشانی ناشر ارسال فرمایند.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۳
فصل اول- تفسیر.....	۱۶
تعریف تفسیر.....	۱۶
دلیل نیاز به تفسیر.....	۱۷
تفسیر در نگاه بدرالدین زکریا رازی.....	۲۰
تفاوت تفسیر و تأویل.....	۲۱
تأویل در لغت.....	۲۲
معانی تأویل.....	۲۲
نمونه آیاتی که متضمن مفاهیم عام است.....	۲۵
ضابطه و ملاک تأویل.....	۲۷
تأویل به شیوه اهل عرفان.....	۳۳
دیدگاه‌های دیگر درباره تأویل.....	۳۳
آیا علم به تأویل تنها از آن خداست؟.....	۴۷
آیا تفسیر توقیفی است؟.....	۴۹
شرایط مفسر.....	۵۴
انواع تفسیر.....	۵۹
تفسیر به رأی.....	۶۲
چکیده بحث تفسیر به رأی.....	۷۱
دیدگاه آیت‌الله خویی.....	۷۱
دیدگاه علامه طباطبائی.....	۷۳
نظر ذهبی.....	۸۱
حجیت ظواهر قرآن.....	۸۳
نسبتی ناروا به فقهای اخباری.....	۸۷
فصل دوم- شیوه بیان قرآنی.....	۹۵
سهل و ممتنع.....	۹۵
جمع بین معانی متعدد.....	۹۶
زبان خاص قرآن.....	۹۹
جمع میان ایجاز و ایفاء.....	۱۰۳
رعایت فهم عموم در کنار اقناع خواص.....	۱۰۶
کاربرد مجاز و استعاره.....	۱۰۷
مجاز در قرآن در دست نفی و اثبات.....	۱۰۸
دلالت بر مجاز.....	۱۱۱
فصل سوم- ترجمه قرآن.....	۱۲۲
تعریف ترجمه.....	۱۲۳
شیوه ترجمه.....	۱۲۴
سه ویژگی اساسی قرآن.....	۱۲۷
اهمیت ترجمه.....	۱۲۸
دلایل مخالفان ترجمه قرآن.....	۱۲۸
فتاوی علما.....	۱۳۷
فتوای کاشف الغطاء.....	۱۳۸
نظر آیت‌الله خویی.....	۱۳۹

۲. رعایت اسباب نزول ۲۳۰
۳. تکیه بر تفسیر منقول ۲۳۲
۴. اطلاعات ادبی گسترده ۲۳۳
- مسائل ابن ازرق ۲۳۶
- آگاهی‌های تاریخی و جغرافیایی
- ابن عباس ۲۴۱
- ابن عباس در اوج دانش ۲۴۲
- مراجعه به اهل کتاب ۲۴۴
- مبالغه خاورشناسان ۲۴۶
- هشدار نسبت به رجوع به اهل کتاب ۲۴۹
- اعمال رأی و اجتهاد ۲۵۷
- سندهای تفسیر از ابن عباس ۲۵۹
- جایگاه ابو صالح ۲۷۹
- جایگاه سدی صغیر ۲۸۰
- نگاهی به تفسیر ابن عباس ۲۸۱
- ارزش تفسیر صحابی ۲۸۳
- آب حیات منقول از صحابه، سخن پیامبر
- به ششمی رسید؟ ۲۸۷
- ویژگی تفاسیر صحابه ۲۹۳
- فصل ششم - تفسیر در عهد عثمان ۲۹۵
- مدارس تفسیر ۲۹۶
۱. مدرسه مکه ۲۹۶
۲. مدرسه مدینه ۲۹۶
۳. مدرسه کوفه ۲۹۷
۴. مدرسه بصره ۲۹۸
۵. مدرسه شام ۲۹۹
- فتوای علمای ازهر ۱۴۰
- احکام فقهی متن ترجمه قرآن ۱۴۴
- ترجمه قرآن یک رسالت است ۱۵۱
- سابقه ترجمه در اسلام ۱۵۳
- چگونگی ترجمه قرآن ۱۵۹
- نمونه‌هایی از ترجمه‌های غلط ۱۶۳
- آمار اجمالی ترجمه‌های قرآن ۱۶۶
- فصل چهارم - پیش تفسیر ۱۷۱
- عصر رسالت ۱۷۱
- آیا پیامبر تمامی قرآن را تفسیر کرده است؟ ۱۷۴
- حجم تفاسیر بر جای ماندن پیامبر ۱۷۷
- شیوه پیامبر در بیان مفاهیم قرآن ۱۷۹
- نمونه‌های تفسیر مأثور از پیامبر ۱۸۷
- فصل پنجم - تفسیر در دوران صحابه .. ۱۹۸
- آنان در پیشگاه خدای درجات متفاوتی دارند ۱۹۸
- صحابه مفسر ۲۰۵
- داناترین صحابه به معانی قرآن ۲۰۶
- امیر مؤمنان علی ۲۰۶
- عبدالله بن مسعود ۲۱۱
- أبی بن کعب ۲۱۷
- عبدالله بن عباس ۲۱۸
- گستره تفسیر ابن عباس ۲۲۵
- روش ابن عباس در تفسیر ۲۲۷
۱. فهم مقاصد قرآن با مراجعه به
- خود قرآن ۲۲۸

۳۷۹.....	۲۰. ابو شعثنای ازدی	۳۰۰.....	چهره‌های بارز تابعان
۳۸۰.....	۲۱. اَصْبَغ بن ثَبَاتَه	۳۰۱.....	۱. سعید بن جبیر
۳۸۱.....	۲۲. زَر بن حُبَیْش	۳۰۳.....	جایگاه علمی سعید
۳۸۱.....	۲۳. ابن ابی لیلی	۳۰۴.....	۲. سعید بن مسیب
۳۸۲.....	۲۴. عُبَیْدَة بن قیس بن عمرو سلمانی	۳۰۷.....	نمونه‌هایی از تفسیر او
۳۸۲.....	۲۵. ربیع بن انس یکری	۳۱۰.....	حکمت‌هایی ناب از گفتار او
۳۸۳.....	۲۶. حارث بن قیس جَعْفی کوفی	۳۱۲.....	۳. مجاهد بن جَبْرِ
۳۸۳.....	۲۷. قتاده بن دَعَامَه	۳۱۳.....	جایگاه مجاهد در تفسیر
۳۸۹.....	۲۸. زید بن اسلم	۳۱۳.....	آزاداندیشی مجاهد در تفسیر عقلی
۳۹۰.....	۲۹. ابوالعالیه	۳۱۸.....	تفسیر مجاهد به روش ابن نجیح
۳۹۱.....	۳۰. جابر جَعْفی	۳۱۹.....	۴. طاووس بن کیسان
۳۹۳.....	ارزش تفاسیر تابعان	۳۲۴.....	۵. عکرمه
۴۰۰.....	ویژگی تفسیر تابعان	۳۳۶.....	شیوه عکرمه در تفسیر
۴۰۰.....	۱. گسترده‌گی	۳۳۸.....	۶. عطاء بن ابی رباح
۴۰۱.....	۲. شکل یافتن، ثبت و تدوین تفسیر	۳۴۲.....	۷. عطاء بن سائب
۴۰۳.....	۱.۲. نهاد و اعمال نظر	۳۴۳.....	۸. أبان بن تغلب بن رباح
۴۱۳.....	۴. رواج اسرائیلیات	۳۴۷.....	۹. حسن بصری
۴۱۴.....	منابع تفسیر تابعان	۳۶۰.....	۱۰. علقمة بن قیس
۴۱۸.....	فصل هفتم - مفسران علمی پس از تابعان	۳۶۳.....	۱۱. محمد بن کعب قُرظی
۴۱۸.....	۱. ضحاک	۳۶۵.....	۱۲. ابو عبدالرحمان سَلَمی
۴۱۹.....	۲. شهر بن حوشب	۳۶۵.....	۱۳. مسروق بن أجدع
۴۲۰.....	۳. سُدّی کبیر	۳۷۵.....	۱۴. اسود بن یزید
۴۲۱.....	۴. ابن ابی نجیح	۳۷۶.....	۱۵. مُرَّة هَمْدانی
۴۲۱.....	۵. واصل بن عطاء	۳۷۶.....	۱۶. عامر شعبی
۴۲۲.....	۶. عطاء خراسانی	۳۷۷.....	۱۷. عمرو بن شرحبیل
۴۲۲.....	۷. ابونضر کلبی	۳۷۸.....	۱۸. زید بن وهب
		۳۷۹.....	۱۹. ابو شعثنای کوفی

- ۴۳۶..... ۳۵. ابو مسلم
- ۴۳۷..... ۳۶. قمی
- ۴۳۷..... ۳۷. رُمّانی
- ۴۳۸..... فصل هشتم - نقش اهل بیت در تفسیر
- ۴۳۸..... عترت کنار قرآن
- ۴۴۰..... نکات حدیث نقلین
- ۴۵۱..... نقش اهل بیت در تفسیر
- ۴۵۲..... درهم آمیختگی تفاسیر نقلی
- ۴۵۹..... جعل حدیث از زبان ائمه
- نمونه‌هایی از تفاسیر معتبر منقول از
- ۴۶۷..... اهل بیت
- ۴۶۷..... ۱. آیه وضو
- ۴۷۵..... ۲. آیه قصر در سفر
- ۴۷۹..... ۳. آیه خمس
- ۴۸۲..... ۴. آیه قطع ید
- ۴۸۴..... ۵. تحریم خمر
- ۴۸۸..... ۶. سن عمری مذمن
- ۴۸۹..... ۷. سه طارقه
- ۴۹۶..... ۸. تشریع متعه
- ۴۹۶..... الف) متعه النساء
- ۵۰۳..... داستان منع متعه زنان و متعه حج
- ۵۱۰..... نه نسخ و نه تحریم
- ۵۱۴..... ب) متعه الحج
- ۵۱۵..... موضع اهل بیت
- ۵۱۷..... ۹. رجعت
- ۵۲۵..... ۱۰. بداء
- ۴۲۳..... ۸. ابو حمزه ثمالی
- ۴۲۴..... ۹. شبیل بن عباد
- ۴۲۴..... ۱۰. ابن جریج
- ۴۲۵..... ۱۱. یحیی بن کثیر
- ۴۲۵..... ۱۲. مقاتل بن حیان
- ۴۲۵..... ۱۳. مقاتل بن سلیمان
- ۴۲۶..... ۱۴. معمر
- ۴۲۷..... ۱۵. ابو جابر
- ۴۲۷..... ۱۶. شعبه
- ۴۲۸..... ۱۷. ورقاء بن مُمر
- ۴۲۸..... ۱۸. سفیان ثوری
- ۴۲۹..... ۱۹. ابن عُیینه
- ۴۲۹..... ۲۰. ابن زید
- ۴۳۰..... ۲۱. ابو معاویه
- ۴۳۱..... ۲۲. سُدی صغیر
- ۴۳۱..... ۲۳. وکیع
- ۴۳۲..... ۲۴. ابن کیسان اصم
- ۴۳۲..... ۲۵. فراء
- ۴۳۲..... ۲۶. ابو منذر کلبی
- ۴۳۳..... ۲۷. روح بن عباده
- ۴۳۳..... ۲۸. یزید بن هارون
- ۴۳۳..... ۲۹. صنعانی
- ۴۳۴..... ۳۰. قریابی
- ۴۳۴..... ۳۱. ابو عامر
- ۴۳۵..... ۳۲. ابو حذیفه
- ۴۳۵..... ۳۳. حُبّانی
- ۴۳۵..... ۳۴. عیاشی

پیشگفتار

«وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ؛» کتابی را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز و رهنم در رحمت و بشارت برای مسلمانان است. مسلمانان در صدر اسلام، قرآن را با همان جاوه اولیه‌اش درمی‌یافتند و معانی و مقاصد آن را با همان اذهان پاک، به دور از هرگونه آلودگی فکر و پندار ناروا به خوبی درک می‌کردند؛ چرا که قرآن به زبان آنان و همگون با شیوه کلامی شان، شیوا و رسا نازل شده بود. قرآن به خاطر نوبی و تازگیش برایشان دل‌شیر و پذیرا بود، آن را به راحتی دریافت می‌کردند و از سرچشمه زلال معانی آن سیراب می‌گشتند. چنانچه گاه در برخی از تعبیر قرآن - به سبب دقت و ظرافت معانی - با ابهام و مشکلی روبه‌رو می‌شدند، چندان به درازا نمی‌انجامید؛ زیرا به آسانی به راه‌گشایی برجسته و راهنمایی بلندمرتبه، برای فهم تمامی جوانب دین از جمله قرآن کریم، دسترسی داشتند. در چنین حالتی حضرتش آنچه را که فهم ایشان از درک آن ناتوان و فکرشان از رسیدن به کنه آن قاصر بود، برای آنان بیان می‌فرمود، چرا که پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله علاوه بر وظیفه تبلیغ، وظیفه تبیین را نیز بر عهده داشت. خداوند در این باره می‌فرماید: «وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ

الذَّكَرُ لثَبِيْنٍ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ^۱ قرآن را بر تو (پیامبر) فرو فرستادیم تا آنچه را برای مردم نازل کردیم، برایشان توضیح دهی، باشد که بیندیشند».

مسلمانان در تمام دوران رسالت و مدتی نسبتاً طولانی بعد از آن را بر همین منوال گذراندند، حقیقت قرآن را درک می کردند و با حجت و دلیل روشن به قرآن عمل می کردند و در کمال قدرت و عزت و سعادت در محیطی آکنده از صلح و صفا، در حالی که به ریسمان محکم و ناگسستنی الهی چنگ زده بودند، روزگار به کام می گذراندند، ولی با گذشت زمان و توالی ایام، مسلمانانی که از پی آن مؤمنان خالص آمدند، اندک اندک، از آن روش پاک و منش راستین فاصله گرفته، منحرف شدند و به راه های کون رفتند، عده ای چپ رفتند و برخی راست، با خواسته هایی ناسازگار و دیدگاه هایی نامسو دین سان چهره هایی تازه از انواع بدعت ها و گم راهی ها و کج روی ها رخ نمود و گرایش ها و مذاهب به وجود آمدند. هر یک خود را حق دانسته و راه و روش مورد قبول، خود را برپیش گرفت.

در اثر این پدیده، افسانه ها و خرافات بنی اسرائیلی به درون احادیث و تفسیر راه یافت و متأسفانه بعضی از گروه های به ظاهر مسلمان به سبب غلبه شرایط حاکم بر جامعه یا به خاطر گرایش به جعل احادیث و تحریف معانی قرآن، آن خرافات را در میان مسلمانان رواج دادند.

این پدیده بلایی بود که متوجه مسلمانان شد، چه بر آن، حق و باطل درهم آمیخت و بین سره از ناسره فرقی گذاشته نشد و تفسیر به سبب توان بالایی که این منافقان متظاهر به اسلام در تسخیر افکار و اندیشه های مسلمانان ضعیف النفس و امیران طمع پیشه داشتند، از این درهم ریختگی و انحراف بیشترین بهره را داشت.

خوشبختانه، پیامبر گرامی اسلام ﷺ از همان ابتدا که دسیسه ها و نیرنگ های کینه توزان علیه اسلام را احساس کرد - آنان که در پی فتنه جویی، آیات محکمه قرآن را رها می کنند و به تأویل آیات متشابه روی می آورند - ملاک ها و شاخصه هایی را برای جدا کردن سره از ناسره به امت مسلمان آموخت و به این ترتیب سدها و موانعی در مقابل نفوذ و تأثیر این دسایس شوم قرار داد. مهمترین این ملاک ها عبارت بودند از:

۱. عرضه احادیث بر آیات محکم قرآن: «هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ»^۱؛ ۲. پناه بردن و مراجعه به عترت طاهره علیهم السلام.

براساس حدیث متواتر ثقلین، آنان عدل قرآن و ثقل اصغرند، تا قیامت از هم دیگر جدا نخواهند شد؛ «وإنهما لن يفترقا حتى يردا علي الحوض». جدا نشدن این دو (قرآن و عترت) از یک دیگر به معنای تلازم آن دو است، یعنی اکتفا به یکی بدون دیگری نادرست است. قرآن پایه و ستون دین است و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام - از آنجا که وارثان پیامبرند - حاملان قرآن و مرزبانان حریم احکام آنند.

ما در این کتاب، چون خود را متعهد به پیمودن شیوه سلف صالح، یعنی اصحاب برگزیده پیامبر اسلام و بزرگان تابعان و امامان معصوم می دانیم، تلاش خواهیم کرد تا راه و روش آنان را در مهم کلام خدا تبیین کنیم و کلید فهم و استنباط معانی و مفاهیم قرآن را، بر مبنای اصول و قواعد ترسیم شده توسط علمای بزرگ و صاحب نظران، به دست دهیم.

امید آنکه خداوند متعال ما را بر انجام این مهم توفیق و ثبات قدم عنایت فرماید. إنه وليّ التوفيق وهو المستعان.

قم - محمد هادی معرفت

۱۲ ربیع الاول ۱۴۱۱